Romanoslavica vol. XLVII nr.1

AVANGARDISMUL BULGAR – ÎNTRE APUS ŞI RĂSĂRIT

Cătălina PUIU

After World War One, the vanguardism reaches Bulgaria too. In this period the literary life develops at the same time with the aesthetic European transformations, submits to the same rules, trying to escape the guardianship of traditionalism. The Bulgarian vanguardism reflects the social and cultural situation in Bulgaria at that time and totalizes the majority of the revolutionary currents from expressionism and futurism to Dadaism, surrealism, diabolism and imaginism. But the beginnings of the vanguardist movement is linked to expressionism and the name of the poet Geo Milev.

Key words: Bulgarian vanguardism, Dadaism, surrealism, diabolism, imaginism, expressionism, Bulgaria, Geo Milev, Krâstio Krâstev

Cunoaştem faptul că avangardismul nu este un curent omogen, sub pălăria sa generoasă intră dadaismul, suprarealismul, diabolismul, imaginismul şi alte asemenea -*isme*[1]. Apare la începutul secolului al XX-lea în Europa: futurismul se manifestă cam în acelaşi timp în Italia şi Franța – 1907, respectiv 1909; expresionsimul se naşte în Germania un pic mai târziu, în 1911. Toate aceste curente au ca trăsătură comună negarea tradițiilor realiste, distrugerea lor având în vedere faptul că în însuşi actul distrugerii se descoperă adevăratul scop al artei. „Opoziția față de sistemul existent devine însăşi opoziția, ruptură totală, de substanță, față de orice continuitate, integrare şi solidarizare posibilă”[2]. Continuând eforturile simboliştilor, avangardiştii îşi asumă libertate prozodică şi de conținut absolută. În România termenul este folosit pentru prima dată de Gala Galaction în anul 1912 într-o scrisoare către Garabet Ibrăileanu[3].

După Primul Război Mondial avangardismul ajunge şi în Bulgaria. În această perioadă viața literară se dezvoltă concomitent cu transformările estetice europene, se supune aceloraşi legi, încercând să scape de sub tutela tradiționalismului. Avangardismul bulgar reflectă situația socio-culturală concretă a Bulgariei acelor ani şi

[1] A. Marino în *Dicționar de idei literare*, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1973, menționează mai mult de patruzeci de -*isme*.
[2] *Idem*, p.181.
[3] *Ibidem*, p.179.

BDD-A24142 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:32:27 UTC)

însumează majoritatea curentelor revoluționare de la expresionism şi futurism la dadaism, suprarealism, diabolism şi imaginism. Dar începutul mişcării avangardiste este legat de expresionism şi de numele poetului Geo Milev.

În anul 1918 Milev pleacă la Berlin pentru tratament. De atunci datează legăturile poetului cu expresioniştii Johannes Becher, Franz Werfel, acolo devine colaborator al revistei „Aktion", îl pasionează operele lui Marc Chagall şi Oskar Kokoschka. Întors în țară scoate prima revistă literară şi artistic avangardistă „Vezni" (Balanța) care trebuia să fie o revistă a moderniştilor bulgari. Atunci pentru prima dată este folosit termenul de *expresionism*. În nr.2 al revistei apare articolul *Expoziție expresionistă*, iar după alte două numere apare şi primul manifest al expresioniştilor bulgari *Fragmentul (Фрагментът)*. Iată câteva pasaje:

> Fragmentul este rodul noilor vremuri – noua literatură, noua artă.
> .....
> Versul este fragment. Stilul se reduce la fragment.
> Stilul înseamnă sinteză. Sinteză a gândirii şi
> sinteză a mijloacelor de expresie. Concentrarea pentru
> atingerea scopului – efectul artistic – arta se sluje şte
> de minimum de mijloace.
> Minimum de mijloace: concentrare: fragment: stil.

După acest moment problematica expresionistă şi creația literară vor invada paginile revistei. Sunt publicate traduceri din expresioniştii germani şi austrieci Albert Ehrenstein, Karl Einstein, Arno Holz. Treptat articolele de autor iau locul traducerilor. Geo Milev, Ceavdar Mutafov, Boian Danovski, Nikolai Rainov, Lamar sunt printre cei care semnează în paginile publicației, făcând cunoscute lumii literare bulgare principiile şi ideile noului curent pe care-l promovează. Efortul lor va însuma atât expuneri teoretice, cât şi opere literare create într-un timp scurt. Încă din momentul apariției, expresionismul bulgar va avea un suport tipărit, editat în condițiile grele de după război, suport care există un timp destul de îndelungat, trei ani, şi care se dovedeşte un factor benefic în formarea şi cristalizarea mişcării.

Impactul expresionismului este atât e mare, încât într-un an, doi, spațiul literar va fi invadat de programele estetice agresive ale futurismului şi dadaismului (1922), ale diabolismului şi imaginismului (1923) şi, cu oarecare întârziere de 4-5 ani, ale suprarealismului (având în vedere că Primul manifest al lui Andre Breton apare în anul 1924 – *Manifeste de surrealism*).

Futurismul bulgar apare aproape în acelaşi timp cu expresionismul. Poate de aceea el nu găseşte o atmosferă prielnică unei depline afirmări. În comparație cu celelalte curente ivite după Primul Război Mondial, care aveau ca scop negarea radicală şi ostentativă a tuturor formelor de artă consacrate, futuriştii declară şi un moment pozitiv în programele lor. Ei „prevăd" apropierea erei industriale şi susțin progresul tehnic şi ştiințific, transformând viteza în categorie estetică. Despre *curaj, îndrăzneală,*

BDD-A24142 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:32:27 UTC)

agresiune, frumusețea luptei vorbesc manifestele futuriste. „Vreți oare – se întreabă Marinetti, părintele futurismului – să vă cheltuiți în întregime cele mai bune puteri ale voastre în această eternă şi inutilă admirație a trecutului, din care, în mod fatal, ieşiți epuizați, micşorați, striviți?”[1].

La trei ani după publicarea în ziarul francez „Figaro” a manifestului futurist, Marinetti vine în Bulgaria în calitate de corespondent al unui editorial francez. Ecourile vizitei sale sunt valorificate în anul 1922 când la Iambol se înființează cercul literar *Crescendo.* Krâstio Krâstev este cel care scrie manifestul *Nerecunoştință (Неблагодарност),* îndreptat împotriva expresioniştilor bulgari, grupați în jurul lui Geo Milev. Manifestul proclamă conceptul trăirii vieții aşa cum este, viața devine echivalentul artei, iar arta înseamnă „joacă”. Ne aflăm în punctul cel mai radical al evoluției avangardei bulgare. Oamenii de litere se împart în două tabere – cea a „vârstnicilor” – Geo Milev, Ceavdar Mutafov, Nikolai Rainov, Sirac Skitnic şi cea a „tinerilor” – în jurul grupului *Crescendo* – Nikolai Marangozov, Iasen Balkovski. Futuriştii bulgari mențin legătura cu Marinetti. În nr. 3-4 al revistei apare tradus poemul acestuia, *Zang-Toumb-Toumb,* alături de al cincilea manifest al curentului, intitulat *Măreția geometrică şi mecanică şi conştiința cifrică* (1914). Mentorul Krâstio Krâstev adună toate numerele revistei „Crescendo” şi le trimite lui Marinetti, alături de următoarele rânduri: „Noi suntem pentru futurism”. Acesta le răspunde imediat, trimițându-le şi alte material futuriste: „Dragii mei prieteni futurişti! Am primit cu mare bucurie revista voastră cu traducerea poemului meu. Vă mulțumesc din toată inima. Sunt încântat că am în persoana voastră adevărați futurişti, susținători ai mişcării noastre…”

Dar la momentul primirii acestor rânduri, revista „Crescendo” este deja istorie. Evoluția literară a celor vizați se îndreaptă spre dadaism, şi mai apoi spre constructivism (vezi poemul lui Krâstio Krâstev, *Începutul celui din Urmă*), curente care împreună cu suprarealismul se hrănesc din căutările dadaiste.

În plan cronologic, dadaismul bulgar apare concomitent cu futurismul (1922), punctul de plecare este acelaşi oraş Iambol şi aceeaşi revistă „Crescendo”. În numărul 3 al publicației apar traduceri din August Sram, Tristan Tzara şi opere de creație propriu-zisă. Semnează Ceavdar Mutafov, Teodor Draganov, Petăr Spasov, Krâstio Krâstev. „Să fii dada – spune Krâstev – asta se vede în starea tăcută, lipsită de cuvinte a bucuriei simple de a fi”. Patru ani mai târziu (1926) dadaiştii bulgari înființează *Societatea de luptă împotriva poeților*, tipăresc şi manifestul acestei grupări pe care-l scrie acelaşi entuziast Krâstio Krâstev. Cu multă finețe şi ironie intelectuală vor exprima motivele apariției societății. „Trei considerente cheamă insistent la viață această societate. 1. Metafizice; 2. Sociale; 3. Estetice”. Din păcate, manifestul a fost descifrat de puțină lume: prin joacă, provocare şi scandal, dadaiştii vor să probeze simțul umorului din lumea literară. În fond, arta este „o joacă”.

[1] Marino, *op.cit.*, p.193.

BDD-A24142 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:32:27 UTC)

În Bulgaria diabolismul şi imaginismul sunt curente avangardiste lipsite de un suport teoretic şi programatic, manifeste, articole, declaraţii. Dar ambele curente compensează această lipsă prin creaţii remarcabile ale scriitorilor Svetoslav Minkov, Atanas Dalcev, Nicola Furnadjiev, Vladimir Poleanov, Gheorghi Raicev. Ambele curente au surse străine – diabolismul german şi imaginismul rus. Dar curentele bulgăreşti nu vor fi o copie fidelă, amprentă stereotipă de idei şi practice artistice, ele poartă culoarea locală.

Apariţia avangardismului în Bulgaria nu înseamnă numai schimbarea unui curent artistic cu altul, componentă esenţială a oricărei evoluţii, ci negarea totală a tot ceea ce fiinţa anterior, şi mai mult, negarea prin prisma actului distrugerii, act în care avangardiştii văd sensul mişcării lor. Acest lucru înseamnă că din sfera raţionalului actul artistic se mută în sfera imaginarului şi al intuitivului: „Eliberată de legăturile cu realitatea, noua artă se va îndrepta către zonele întunecate ale subconştientului, misticii şi lumii de dincolo", spune istoricul literar Ivan Sarandev[1].

După o perioadă de efervescenţă creativă va urma o perioadă de stagnare, perioadă în care trăsăturile diferitelor curente se contopesc într-o unică formulă a spiritului inovator. Atât în literatură, cât şi în celelalte forme de expresie artistică, graniţele devin mobile, fluide, conducând la un melanj imprevizibil. Diferenţele între expresionism şi futurism, între dadaism şi suparealism se contopesc şi se transformă într-un concept generic – *avangardism*. Această hibridizare a formulelor estetice este dominantă şi reprezintă caracteristica avangardismului bulgar târziu – anii '30, '40. Scriitorii vor cultiva elemente din poetica dadaistă fuzionând cu trăsături expresioniste, cum este cazul poeţilor Teodor Draganov şi Teodor Ciakârmov. Lamar, în schimb, valorifică agresivitatea futuristă asociată cu imagini grafice, apelează la structuri suprarealiste şi viziuni imanigiste într-o etapă târzie a creaţiei.

Un alt poet interesant este Atanas Dalcev. În lirica sa timpurie eroul va rezona cu ideile filosofice ale diabolismului. Lumea este văzută în două culori antagonice – negru şi alb. Se ştie că negrul este simbolul beznei, al neantului, al răului, al timpului iraţional (simbol din cosmogonia budistă). Albul reprezintă lumina, puritatea, înţelepciunea, puterea spirituală. Aceste două culori-simbol vor fi cultivate în acea perioadă de adepţii diabolismului.

Formulele de expresie preferate de avangarda bulgară nu sunt atât de variate, precum cele ale modelelor occidentale. De exemplu, lipsesc renumitele „jocuri suprarealiste". În instrumentarul stilistic nu apar o serie de experimente lexicale, cum ar fi „Trandafirul e trandafir, e trandafir" ale Gertrudei Stein sau poeziile abstracte fără cuvinte cultivate de Louis Aragon sau Kurt Sviters.

Atacurile criticii bulgare nu întârzie să apară. Lirica avangardistă este un exemplu pentru „cum nu trebuie scrise versuri". Cu toate acestea, ei vor rămâne fideli crezului „arta e o joacă". Expresionistul Geo Milev scrie o poezie intitulată *Sori şi lumi*

[1] I. Sarandev, *Българският авангардизъм*, Sofia, 2002, p.15.

BDD-A24142 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:32:27 UTC)

nebune, iar în volumul de versuri *Vânt de primăvară* Nikola Furnadjiev îşi va permite să anunțe cititorul că sângele e negru şi galben, stelele verzi, iubirea neagră, apa verde şi neagră, iar la final soarele va străluci noaptea. Ceavdar Mutafov declamă: „Din fericire, calul e verde nu numai pentru daltonişti. El trebuie să fie verde de fiecare dată când paşte iarbă roşie sub cerul galben". Iar, în final, conchide: „Calul verde, impresionat de atâta atenție acordată, devine brusc roşu"[1].

Bibliografie

Ianev, Vladimir, *Кратки бележки върху българския литературен авангардизъм,* Plovdiv, 2002

Igov, Svetlozar, *Кратка история на българската литература*, Sofia, 1996

Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1973

Mihuț, Ioan, *Simbolism. Modernism. Avangardism*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1976

Sarandev, Ivan, *Българският авангардизъм,* Sofia, 2002

[1] C. Mutafov, *Зеленият кон,* http://www.litclub.com/library/kritika/mutafov/zkon.htm

BDD-A24142 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:32:27 UTC)